

63:061.66(492.823)
301.185.2:63

Ervaringen en inzichten uit de komgrondengebieden III

De houding van de voorlichter

Ir. J. P. A. VANDEN BAN

Stichting tot Ontwikkeling van Komgrondengebieden, Tiel

Ervaringen en inzichten uit de komgrondengebieden III

De houding van de voorlichter

Ir. J. P. A. VAN DEN BAN, Stichting tot Ontwikkeling van Komgrondengebieden, Tiel

Het ideaalbeeld van de voorlichter

Het verschil in denkwijze tussen de voorlichters en sommige boeren kan de voorlichting bijzonder moeizaam maken. Hierbij moeten we niet alleen van de boer verwachten dat hij zich aanpast, maar we moeten ook erkennen, dat het ideaal dat de voorlichter voor ogen zweeft in de loop van de tijden veranderd is, waardoor het contact met traditionele boeren niet gemakkelijker is geworden.

Kort na de oorlog dachten de meeste voorlichters, dat bij een „goede boer” het bedrijf in zijn onderdelen goed verzorgd moet zijn. Dat is dus een bedrijf met een goede bemestingstoestand, met weinig planteziekten en veeziekten, goede gewassen, mooi ploegwerk enz. Als dit bij de voorlichting als ideaal werd gesteld, leidde dat automatisch tot produktieverhoging en intensivering, maar dat paste in de economische en politieke situatie van die tijd. De voorlichter ontleende toen zijn vakmanschap aan zijn technische kennis en aan zijn overtuigingskracht. De boer was haast altijd de ontvangende en de voorlichter de gevende partij. De opvattingen van de boer waren nauwelijks van invloed op de inhoud van de voorlichtingsboodschap. De voorlichter kwam vertellen hoe een bepaalde handeling moest worden verricht en van de boer werd verwacht, dat hij zich ook volgens die regelen zou gedragen.

Het streven naar winst

Na de oorlog is er sprake van een koerswijziging. Men kreeg meer oog voor het landbouwbedrijf als economische eenheid. Het bedrijfseconomisch onderzoek en de boekhoudingen van het LEI maakten, dat men niet meer tevreden was met een bedrijf, dat er in zijn onderdelen goed verzorgd uitzag. De voorlichtingsdienst is zich gaan richten op een maximaal bedrijfsresultaat. Het nieuwe ideale beeld dat nu de voorlichters voor ogen zweeft, heeft veel meer een economische inslag. Men denkt nu eerder aan een boer die zijn bedrijf zo weet te leiden, dat het de grootst mogelijke winst oplevert.

Deze verandering in de doelstelling van de voorlichting is niet eenvoudig en ze is ook (nog?) niet in al zijn consequenties doorgevoerd.

Het gehele voorlichtingspersoneel heeft in de B-cursus een bijscholing in de bedrijfs-economie gekregen en er zijn organisatorische maatregelen genomen. Toch moeten we erkennen, dat er soms aan de oude doelstelling nog veel waarde wordt gehecht. Bij vele

excursies wordt bijvoorbeeld in de eerste plaats aandacht gevraagd voor de stand van de gewassen en voor de conditie van het vee, er wordt gesproken over opbrengsten per ha en per dier en terloops wordt ook de arbeidsbezetting genoemd. Economen tonen echter aan, dat de arbeidsproductiviteit per man vaak meer invloed heeft op het bedrijfsresultaat dan alle andere factoren tezamen.

De beschreven koerswijziging heeft het contact met traditionele boeren niet gemakkelijker gemaakt. Hun emotionele gebondenheid aan bepaalde opvattingen en methoden past niet in deze economische benadering.

De zelfbewuste besluitvaardige boer

Nu hebben de sociologen ons geleerd, dat de verschillende houdingen van traditionele boeren en van moderne voorlichters voortkomen uit een verschillend cultuurpatroon. De boeren met een modern cultuurpatroon zullen vanzelf de voorlichters beter begrijpen en ook meer om voorlichting vragen. Hier komt de wenselijkheid van een tweede koerswijziging voor de voorlichting al om de hoek kijken. Deze wordt langzamerhand duidelijker gezien nu niet alleen het sociaal-wetenschappelijk onderzoek daarop wijst, maar ook de agrarisch-sociale voorlichting. Het ideale beeld wordt nu de boer, die zich bewust is van de situatie waarin zijn bedrijf zich bevindt en die in staat is om zelfstandig weloverwogen beslissingen te nemen.

Men kan allerlei andere kenmerken van vooruitstrevende boeren opnoemen; die zijn wel te vinden in sociologische rapporten. Voor de voorlichting is echter waarschijnlijk het belangrijkste, dat moderne boeren zelfbewuste mensen zijn, die een mening hebben over de omstandigheden, waarin ze geplaatst zijn en die in staat zijn om op tijd weloverwogen beslissingen te nemen.

De voorlichter als storend element

Er bestaat een neiging om dit wel als een nieuwe doelstelling te aanvaarden voor de agrarisch-sociale voorlichting, maar niet voor de technische voorlichting. Dit zal moeilijk vol te houden zijn in die situaties waar de technische voorlichting in conflict komt met het beschreven verschil in cultuurpatroon. Wil men de vaardigheid van de boeren in het zelfstandig nemen van verantwoorde beslissingen bevorderen, dan kan de technische deskundigheid en de overtuigingskracht van de voorlichter daarin zelfs een storend element zijn.

Deze nieuwe doelstelling stelt dan ook geheel andere eisen aan de voorlichter, ook bij de benadering van technische problemen.

Het volgende voorbeeld van een individueel gesprek* kan dit duidelijk maken.

---

* Het gesprek is opgenomen bij een rollenspel in 1960, onder leiding van J. P. KROP, in een studie-groep die zich bezighield met de methodiek van streekontwikkelingswerk bij de Stichting tot Ontwikkeling van Komgrondengebieden te Tiel.

Eerste gesprek

Assistent:

Ja Van de Berg, ik kwam hier net langs. Ik dacht: een mooie gelegenheid om even bij U aan te schieten. Hoe staan de zaken zo op het bedrijf? Hoe draait het zo? Wil het nogal vlotten?

Boer:

Ja, och geen fruit gehad vorig jaar, dat was toen goed hè, maar och ja.

Commentaar:

Assistent probeert het gesprek neutraal te openen. Boer heeft blijkbaar spijt dat hij niet meer fruit had toen de prijs goed was.

Assistent:

Heb je geen fruit gehad vorig jaar?

Boer:

Neen we hebben niet zoveel fruit, maar vorig jaar waren de fruitprijzen goed hè. Maar, h'm, ja, ik heb maar 1 ha eigendom en daar heb ik nog bouwland van en pacht kun je niet inplanten hè, dat kan nu eenmaal niet.

Assistent:

Ja, voel je wat voor de fruitteelt dan?

Boer:

Ik heb het nooit gedaan hoor, maar vorig jaar waren de prijzen goed.

Assistent:

Maar hoe is dat stukje fruit dan dat je hebt. Is dat behoorlijk goed of niet. Hoe denk je daar nu zelf over.

Commentaar:

Dit „hoe denk je daar nu zelf over” wordt met veel nadruk gezegd en Van de Berg trekt ietwat terug.

Boer:

Och, ze hebben het altijd gedaan. Het zijn maar een paar boompjes. Dat betekent niet veel.

Assistent:

Dus het is niet veel.

Boer:

Het is niet groot, en ik heb altijd meer van de melk gehad.

Assistent:

Hoe groot is dat stukje fruit dan eigenlijk dat je hebt.

Boer:

Nou, het zal zo met die achter het huis 30 are zijn.

Assistent:

30 are. Jonge aanplanting?

Boer:

Nou, ja er zijn ook nog wel oude bij ook.

Assistent:

Ja, ja.

Boer:

Ja, die heeft mijn vader nog gezet.

Assistent:

Dus U hebt vorig jaar weinig van het fruit gebeurd. Kan je daar ook iets van zeggen waar dat eigenlijk in heeft kunnen zitten? In verschillende plaatsen is het toch behoorlijk goed gegaan. Is het te droog geweest soms, zodat het verdroogd is.

Boer:

Het is bij mij allemaal verdroogd.

Assistent:

Allemaal verdroogd.

Boer:

Ja, wij hebben net water voor het vee gehad hè.

Assistent:

Dus het is niet best geweest met het fruit. En met de andere onderdelen, hoe zat het daar?

Boer:

Nou ja, de aardappelen waren niet best hè.

Assistent:

Ook niet best.

Boer:

Neen, het was ook droog. Maar ja, we hebben goed graan gehad.

Assistent:

Goed graan gehad en met de melkkoeien, hoe is het daar mee gegaan.

Boer:

Nou die zijn in het leven gebleven. We hebben ze allemaal nog. We zijn net de winter doorgelopen, een beetje, met het hooi. We hebben niet zo veel hooi gehad vorig jaar. En we hebben nog een beetje bij moeten kopen. We hopen dat het dit jaar beter wordt, maar het is al weer zo droog.

Assistent:

Dan zul je toch wel een slecht jaar hebben gehad. Dan zal het voor U niet best gezeten hebben vorig jaar, dat kan ik wel aannemen.

Boer:

Och ja, maar moeder de vrouw heeft nog weer wat konijnen gefokt en zo. Och we zijn er wel gekomen.

Assistent:

En staat het je van het jaar een beetje beter aan of nog niet.

Boer:

Het is te droog hè.

Assistent:

Nog te droog.

Boer:

Het moest meer regenen.

Assistent:

Ja och, kijk eens hier Van de Berg, die regen, geloof ik, die zal nog wel komen. Daar hoeven we ons direct nog geen zorgen over te maken. Ik geloof dat we het geheel, het gehele bedrijf eens, nou ja, eens even bekijken. Ik geloof dat het goed is. Je hebt nogal wat onderdelen op het bedrijf zitten. Als ik het zo bekijk . . .

Commentaar:

De assistent heeft nu de situatie wat verkend en heeft zich een beeld gevormd: Boer Van de Berg werkt niet erg efficiënt en we zullen zien dat we dat verbeteren en hij stelt voor het hele bedrijf te bekijken.

Boer:

Ja maar ze moeten ook...

Assistent:

Nou ja, ik weet het wel Van de Berg, dat is zo algemeen hier in de streek. We hebben hier nu

eenmaal een bedrijf dat nogal sterk gemengd is. Bij U ook hè? U hebt er nog al heel wat onderdelen in zitten. Hoe zie je dat zelf. Kan je aan alle onderdelen wel voldoende aandacht schenken, kan je overal wel op tijd bij zijn?

Commentaar:

Dit is kritiek op het bedrijf van Van de Berg en de assistent probeert dit te verzachten door het als een algemeen streekprobleem te stellen.

Boer:

Och, je moet wat doen hè en ja, we hebben natuurlijk wat koeien en varkens, dat is nu weer fout met de prijzen, maar och dat komt wel weer.

Assistent:

Ja, maar vorig jaar heb je toch behoorlijker prijzen voor de biggen gemaakt.

Boer:

Ja, het is het ene jaar beter dan het ander. En ja, de konijnen die heeft de vrouw altijd, die moeten we toch ook aanhouden.

Assistent:

Ja, dat is maar een klein gedeelte, dat maakt toch niet zoveel uit hè.

Boer:

Nu ja, we hebben toch altijd wat hokjes vol. De kippen die hebben toch ook wel aardig gelegd nog.

Assistent:

Hebben die nog al aardig gelegd. Wie verzorgt dat?

Boer:

Dat doet de vrouw.

Assistent:

Dat is dus eigenlijk een ding van moeder de vrouw. Voor U komt eigenlijk meer het vee, het grasland, het bouwland en de boomgaard. Ja, als je die boomgaard gaat bekijken. Laten we nog eens even op de boomgaard terugkomen. Je zegt zelf, het vorig jaar is dat niet te best geweest en nu ja, je hoopt dat het dit jaar weer wat beter zal worden. Maar zie je zelf wat in die fruitteelt op Uw bedrijf? Zie je daar wel wat in?

Boer:

Jij wilt toch de bomen er niet uit doen?

Commentaar:

Nu wordt de boomgaard onder de loupe genomen. Zou Van de Berg zich willen toeleggen op meer fruit?

Van de Berg wordt wat onzeker en denkt zelfs even dat de assistent hem zijn bomen wil laten opruimen.

Assistent:

Neen man, dat moeten we nooit doen, dat moeten we direct niet doen. We moeten eerst de zaak eens goed gaan bekijken. Neen dat is heel mijn bedoeling niet. Ik zit zelf een beetje te denken over Uw bedrijf als ik die grond bekijk. Laten we eerst eens royaal praten, misschien zit er voor U iets in om misschien wat meer fruit er nog neer te zetten. Dan krijg je meer mogelijkheden op uw – laten we nu maar eerlijk zeggen – toch nog wat klein bedrijf.

Boer:

Maar ja, ik moet ook wat stro hebben voor de varkens en voederbieten voor de koeien. Het bouwland hebben we nodig, dat kan niet anders.

Commentaar:

De assistent heeft blijkbaar ook het gevoel dat Van de Berg wat geschrokken is en probeert nu zijn positie te verduidelijken; gaat hardop denken en suggesties geven

Assistent:

Ja, dat kan nu wel zijn. Die zul je ook wel nodig hebben, maar Van de Berg, het is niet de enige weg om aan stro te komen. Dat behoeft direct niet van een klein stukje bouwland. Je moet goed begrijpen, ik wil je niet te sterk beïnvloeden hoor (... *nou, nou*) maar ik dacht dat er iets in zat voor jou. Ik dacht dat er iets in zat als je dus ook liefhebberij voor dat fruit bezat.

Boer:

Ja maar, stro kopen dat hebben we nog nooit gedaan hoor.

Assistent:

Ja, nooit gedaan. Kijk eens hier Van de Berg, ik wil nagaan er zijn wel eens meer dingen geweest die je nog nooit gedaan hebt en misschien op het moment wel doet.

Je moet er nu niet te sterk bij stil gaan staan.

Neen, ik geloof niet dat we dat moeten doen, dat we direct moeten zeggen we moeten nu stro van ons eigen bedrijf hebben. Vat nu bij verschillende anderen eens, maak eens een vergelijking, kijk nu eens bij Pietersen dan. Die heeft toch een heel beetje vee.

Commentaar:

De assistent ziet wel hoe het moest zijn, maar nu raakt hij een teer punt van boer Van de Berg.

„Stro kopen” is niet alleen maar „stro kopen”, het is ook iets anders doen dan je gewend bent. Afhankelijk zijn van anderen. Er zijn risico's die je niet kunt zien. De zaak wordt onoverzichtelijker en komt buiten je gezichtsveld.

Nu is de assistent zijn plan aan het opdringen aan Van de Berg. Het is geen verkenning meer, zelfs geen adviseren meer, maar suggereren.

Boer:

Ja, die heeft een rijke vrouw getrouwd en die kan het wel doen.

Assistent:

Ja, maar een rijke vrouw, daar kan je alleen geen stoelen van gaan kopen.

Commentaar:

Nu is de assistent in de aanval en boer Van de Berg in de verdediging.

Assistent:

Neen, neen, Van de Berg, zo moet je het ook niet zien. Ik weet wel, je voelt nu wel wat voor dat bouwland, maar je moet het ook zo zien: als er nu betere mogelijkheden inzitten? Als je, nu ja, als je dat kleine beetje bouwland dat je hebt – en dat is werkelijk goede grond – en je zou wat voelen voor die fruitteelt? Misschien dat je die fruitteelt wat zou kunnen gaan uitbreiden. Het is maar een voorstel. Ik dacht dat er misschien in dit geval wat in kon zitten.

Commentaar:

Deze suggestie loopt vast. Van de Berg wil dat niet. Een andere suggestie dan maar?

Assistent:

We kunnen ook een andere weg gaan bekijken. We kunnen ook zeggen dat er andere mogelijkheden in zitten. Wanneer je zegt: „Ik voel niet voor dat fruit, dat is voor mij van weinig betekenis”. Maar zo ver ken ik je ook nog niet zo goed. Als je zegt: „Ik voel meer voor de rund-

veehouderij", dan zouden we de rundveehouderij misschien eens een beetje in andere richting kunnen opbouwen. Ja, heel voorzichtig aan hoor.

Commentaar:

Van de Berg wordt steeds zwijgzamer, de assistent steeds spraakzamer.

Boer:

Ja, die van de voorlichting die zien het allemaal wel gemakkelijk, maar het moet allemaal gedaan worden. Er moet aan gewerkt worden.

Assistent:

Nu kijk eens hier, ik voel direct niet voor groter, ik voel ja, voor iets makkelijker, dat je van het één iets meer hebt en van het andere – nu laat ik het dan maar zo voorzichtig zeggen – minder. Ik zou haast durven zeggen van jouw bedrijf: misschien zou één onderdeel er beter uit kunnen. En als we een ander onderdeel dan eens wat gingen vergroten?

Commentaar:

Nu stelt de assistent duidelijk zijn bedoeling: een onderdeel er uit. Dat zou ook veel efficiënter zijn, maar dit betekent weer een geheel nieuwe situatie voor Van de Berg en die kan hij slecht overzien.

Boer:

Ja, je weet wel, een mens moet niet alle eieren onder één kip leggen hè. Als het ene fout gaat moet er van het andere nog wat gehaald kunnen worden.

Assistent:

Dat kunnen we ook wel, ik wil ook heel niet

zeggen dat ik in die richting ga. Want hoe is het met andere bedrijven; dat weet U toch ook goed; waar je de heel eenzijdige bedrijven hebt, zuiver grasland, zuiver fruit, weten we toch ook wat ze zijn hè, en U zult toch ook wel weten: deze bedrijven draaien toch ook niet zo gek. Maar daar wil ik direct niet op aan hoor!

Commentaar:

De situatie is nu zo geworden dat de assistent iets heeft gesteld en dat hij nu de waarde van dit standpunt bewijzen wil. Hij is in de positie van „als ik jou was, Van de Berg, dan wist ik het wel”. Van de Berg is in het defensief en denkt niet mee, maar denkt tegen.

Boer:

Maar stel dat je nu eens alleen van de melk moest leven. Als de melkprijs dan weer omlaag gaat. Dan ben ik blij dat ik toch nog een beetje bouwland heb.

Assistent:

Nou kijk eens hier, die melkprijzen die zitten op het moment nog niet zo gek, het zit wel een beetje vol maar als je toch goede melkkoeien hebt en eventueel een paar melkkoeien meer en de zaak goed voor elkaar, dan geloof ik dat je als zelfstandige boer die zelf het werk doet op het bedrijf, nog licht mee kunt. Je moet ook nog eens vergelijken met andere bedrijven die er vreemde arbeidskrachten op moeten zetten. Laten we de zaak nu eens rustig bezien.

Boer:

Ja dat zijn van die grote bedrijven...

Het gesprek zet zich zo voort en zal wel eindigen met: „Nou denk er nog maar eens over, Van de Berg”

Wat leert dit gesprek ons?

Dit gesprek begint met een neutrale vraag van de assistent. In zijn antwoord daarop geeft boer Van de Berg al iets bloot van zijn overwegingen. De assistent vraagt de boer nu wat uit over zijn bedrijfssituatie. Dat levert geen grote moeilijkheden op; de sfeer blijft goed. De assistent krijgt inderdaad een globale indruk van de bedrijfssituatie van Van de Berg.

Hierna gaat het gesprek echter een ander karakter krijgen. De assistent ziet, dat de bedrijfsvoering van Van de Berg niet zo efficiënt is. Zijns inziens heeft boer Van de Berg teveel onderdelen en versnipperd hij zijn energie. Hij probeert voorzichtig Van de Berg

te laten overwegen wat te specialiseren. Van de Berg voelt dit als kritiek op zijn bedrijfsvoering (en dat is het eigenlijk ook!). Hij voelt zich aangevallen en gaat zich verdedigen. Hij heeft flinke weerstanden tegen verandering. Dat ziet de assistent ook en hij probeert met redelijke argumenten Van de Berg's bezwaren te weerleggen. Het lukt hem echter niet. Dat is ook begrijpelijk, omdat Van de Berg's bezwaren niet op redelijke, doch op emotionele gronden berusten. Hij denkt niet in termen van: „dit is efficiënter, dan doe ik het”. Hij denkt in termen van: „het gaat niet zo gek, ik kan het overzien, ik ben van niemand afhankelijk.” En zó bezien is alle verandering nog geen verbetering. Toch wil hij wel wát. Als het een goed fruitjaar is, heeft hij spijt zo weinig fruit te hebben. Maar in dit gesprek is niet de sfeer ontstaan, waarin Van de Berg zich vrij kan uiten, omdat de assistent te veel bezig is met hoe hij het zou doen als hij Van de Berg was. En dan wordt Van de Berg erg voorzichtig. En wie niet...?

Objectief gezien heeft de assistent waarschijnlijk wel gelijk met wat hij zegt. Hij heeft echter bij Van de Berg weinig gehoor gekregen en Van de Berg zal waarschijnlijk niet anders gaan handelen dan voorheen. De bedoeling van de assistent: contact te leggen met Van de Berg, is niet of nauwelijks verwezenlijkt. De technische deskundigheid en de overtuigingskracht van de assistent hebben het zelfstandig denken van de boer niet bevorderd, zij hebben dat zelfs verstoord.

De kernvragen

De kernvragen zitten in de doelstelling, die men met de voorlichting nastreeft. Wil men alleen informatie verschaffen? Wil men ook inzicht vergroten? Wil men alleen het gedrag van de boer veranderen of ook zijn houding? Mag men wel voorlichting geven met een beeld van een ideale boer in het achterhoofd? Waar ligt de formele verantwoordelijkheid van de voorlichter en hoever reikt zijn morele verantwoordelijkheid? Hoe kan men een boer als Van de Berg helpen zonder hem aan te vallen?

Deze vragen worden weinig gesteld, maar ze zijn toch het overdenken waard.

Literatuur

- BAN, A. W. VAN DEN, Enkele kenmerken en eigenschappen van vooruitstrevende boeren I en II. *Bull. 5 en 6 Afd. Sociologie en Sociografie van de Landbouwhogeschool*. Wageningen, 1956 en 1958.
- BAN, J. P. A. VAN DEN, Nieuwe werksituatie bij de voorlichting. *Landbouwk. Tijdschr.* 72 (1960) 17 (okt.) 714-723.
- De uitvoering van streekverbeteringen en streekontwikkelingswerk. *Landbouwvoorl.* 18 (1961) 5 (mei) 308-315.
- BENVENUTI, B., Farming in cultural change (met Ned. samenvatting). Assen 1961. Proefschrift Wageningen.
- HOOYMAN, C. J. J., Een studieconferentie over het individuele gesprek in de voorlichting. *Meded. Dir. Tuinb.* 24 (1961) 2 (febr.) 74-83.

Tiel, december 1961